

Bogusław Dziewięcki

Pomiar i ocena rentowności banku

W warunkach złożonego systemu zarządzania bankami i odpowiedzialności zarządu przed akcjonariuszami za osiągnięte efekty, szczególnego znaczenia nabiera problem kryteriów oceny działalności banków. Wyniki finansowe banków i innych podmiotów gospodarczych mogą być wyrażone w wielkościach bezwzględnych, np.: osiągnięty zysk, poniesiona strata, wielkość sumy bilansowej itp., oraz w wielkościach względnych – relatywnych.

Wyniki finansowe w wielkościach absolutnych mogą być porównywane w czasie i między podmiotami, ale tylko w określonych warunkach. Ich znaczenie jednak w ocenie działalności banków ustępuje miejsca wskaźnikom relatywnym.

Wśród relatywnych mierników oceny można wyróżnić wskaźniki struktury, dynamiki, płynności efektywności i inne.

Działalność każdego banku jest i powinna być oceniana z punktu widzenia jej efektywności. Wymierną stroną pomiaru efektywności jest rentowność, która będzie przedmiotem zainteresowania w tym artykule.

Definicja rentowności

Pojęcie rentowności jest rozumiane jako rezultat osiągania nadwyżek dochodów nad kosztami. Osiągnięty zysk, jako punkt wyjścia analizy efektywności, odniesiony do wybranych pozycji aktywów i pasywów, gwarantuje określony poziom rentowności. Przeciwnością rentowności jest pojęcie deficytowości, oznaczające ponoszenie strat z prowadzonej działalności.

Informacji o wynikach działalności banku ogółem i wyodrębnionych centrów zysku i kosztów dostarcza rachunek zysków i strat.

Na wynik finansowy banku składają się:

- wynik z odsetek,
- wynik z opłat i prowizji,
- wynik na operacjach finansowych,
- wynik z pozycji wymiany,
- koszty działania banku z amortyzacją,
- wynik z tytułu rezerw i aktualizacji,
- wynik z operacji nadzwyczajnych,
- obowiązkowe obciążenia wyniku.

Dekompozycja wskaźnika ROE

Analiza rentowności banku przybiera najczęściej formę dekompozycji¹⁾ ROE (*return on equity*). Celem analizy rozkładu jest pomiar i ocena czynników mających wpływ na ROA (*return on assets*) i w efekcie na ROE.

Dokonując analizy dekompozycji (schemat 1) identyfikujemy wszystkie zmienne, które bezpośrednio wpływają na rentowność banku.

Wysokość wskaźnika ROE kształtują trzy czynniki, z których pierwszy – jest wkładem marży zysku, drugi – wkładem wykorzystania aktywów i trzeci – efektem mnożnika dźwigni finansowej EM (*equity multiplier*).

$$ROE = AU \times ROI \times EM = ROA \times EM$$

Przyjrzyjmy się zatem szerzej poszczególnym elementom składowym ROE.

Stopa zwrotu z aktywów

Na wskaźnik ROA można spojrzeć dwojako, tj. jako na iloczyn marży zysku (ROI) i rotacji aktywów (AU), oraz poszczególnych pozycji rachunku wyników odniesionych do średnich aktywów – schemat 2.

Dokonując analizy wskaźników AU i ROI stawiamy sobie następujące pytania:

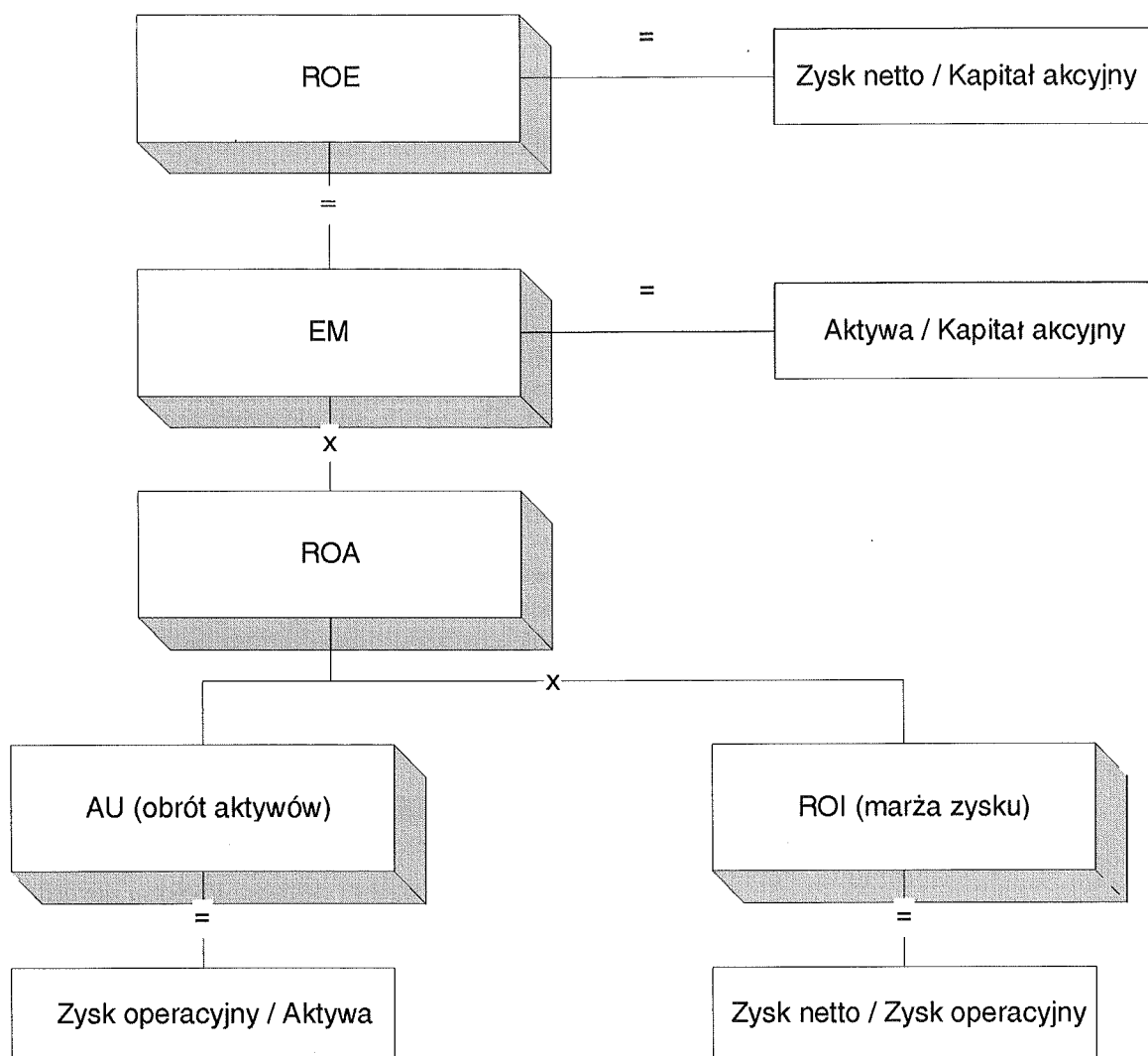
- w jakim stopniu wielkość zwrotu z aktywów zależy od rotacji aktywów i
- ile z każdej jednostki zysku operacyjnego przypada na zysk netto?

Przedstawione wielkości wzajemnie się uzupełniają – pogorszenie jednego ze wskaźników może być rekompensowane wzrostem drugiego.

Przy wzroście wskaźnika rotacji aktywów i zadowalającym poziomie zysku operacyjnego ewentualny spadek wielkości ROA jest niewątpliwie związany z problemem generowania zysku netto.

Przechodzimy zatem do drugiego spojrzenia na wielkość ROA zobrazowanego na schemacie 2. Każda z przedstawionych tu miar dostarcza szczegółowej informacji o zjawiskach, które korzystnie bądź też niekorzystnie rzutują na wielkość zysku netto, a zatem i na stopę zwrotu z aktywów.

Schemat 1. Dekompozycja ROE

Zmiany w czasie przedstawionych na schemacie wskaźników i ich wpływ na wielkość ROA wynikają z wielorakich przyczyn, co do których najczęściej istnieje świadomość w komórkach controllingu banku.

Pogorszenie się wskaźników operacyjnych aktywów i w efekcie spadek ROA może przykładowo być związane z:

- zawężaniem się spreadu,
- wzrostem rezerw celowych na skutek większego udziału należności nieprawidłowych w portfelu kredytów,
- wyższą dynamiką kosztów działania w stosunku do dynamiki opłat i prowizji,
- wystąpieniem strat z tytułu różnic kursowych,
- stratami nadzwyczajnymi,
- wzrostem realnej stopy podatkowej.

Analiza wskaźników operacyjnych aktywów prowadzi do oceny tych wszystkich czynników, które niewątpliwie rzutują na wysokość zwrotu z aktywów, i które bank może bezpośrednio kształtować.

Działania banku ukierunkowane na maksymalizację stopy zwrotu z aktywów mogą wiązać się

z dążeniem do obniżenia poziomu kosztów bądź podwyższeniem ryzyka w portfelu aktywów. Podwyższone ryzyko aktywów oznacza większe prawdopodobieństwo poniesienia strat. Im większe prawdopodobieństwo poniesienia strat, tym większa waga kapitału. Rozpatrując problem ryzyka i dochodu²⁾ stwierdzić należy, że decyzje podejmowane przez banki w tym zakresie, w ramach istniejących regulacji prawnych, są decyzjami kompromisowymi.

Banki dokonując alternatywnych decyzji inwestycyjnych muszą z jednej strony mieć na uwadze maksymalizację stopy zwrotu dla akcjonariuszy przy określonym poziomie ryzyka, z drugiej zaś zapewnienie wypłacalności banku i zagwarantowanie trwałego rozwoju.

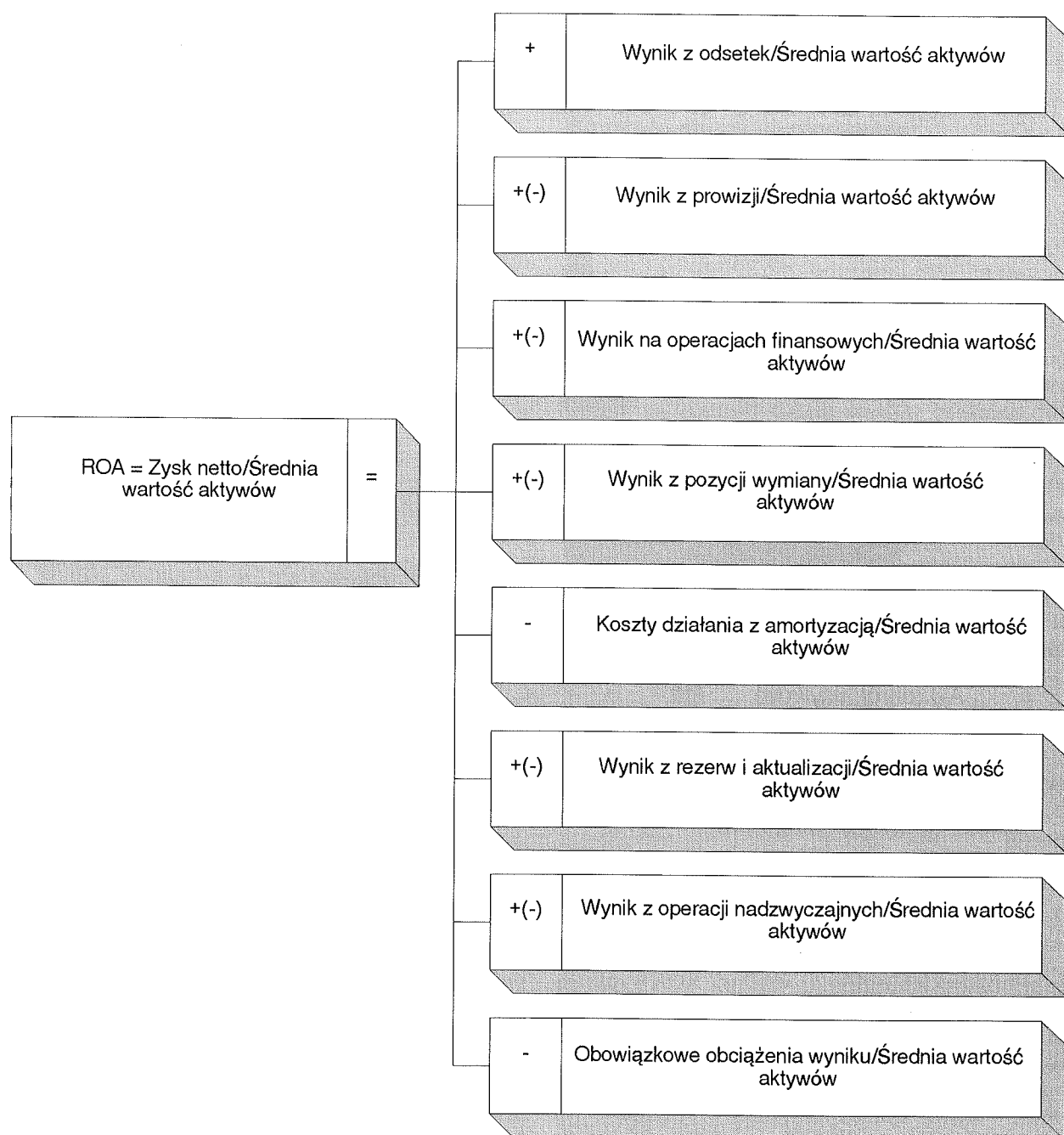
Ograniczeniu ryzyka bankowego służą regulacje ostrożnościowe, korelujące rozmiar podejmowanej działalności z wielkością funduszy własnych banku³⁾.

Efekt dźwigni finansowej

Niewątpliwie duże znaczenie w zmienności wskaźnika ROE ma mnożnik dźwigni. Efektem polityki

Schemat 2. Analiza wskaźników operacyjnych aktywów

dźwigni finansowej mogą być duże zmiany ROE, przy niewielkim wahanii ROA.

Zagadnienie to obrazuje poniższy przykład.

Przyjmijmy, że bank osiąga zwrot na aktywach ROA = 1,35%. Przy kapitale odpowiadającym 10% średnich aktywów, bank osiąga rentowność kapitałów równą:

$$ROE = \frac{ROA}{\text{Kapitał akcyjny i średnie aktywa}} = \frac{1,35\%}{10\%} = 13,5\%$$

Dokonując zmiany stosunku kapitału do aktywów, do poziomu 7,5%, wówczas przy analogicznym

poziomie ROA = 1,35%, wskaźnik zwrotu z kapitałów wyniósłby:

$$ROE = \frac{1,35\%}{7,5\%} = 18\%$$

Bank mający wyższą dźwignię osiąga wyższy poziom zwrotu na kapitale. Wysoki poziom dźwigni najczęściej nie pozostaje nie zauważony. W świetle badań przeprowadzonych na stabilnych rynkach finansowych, inwestorzy dostrzegając wpływ wysokiego mnożnika dźwigni na wielkość ROE akceptują odpowiednio mniejszy wskaźnik PE.

Wartość dodana dla akcjonariuszy SVA (Shareholder Value Added)

System oceny rentowności banku i obszarów jego działalności nie może opierać się wyłącznie na pomiarze wskaźników ROA i ROE. Jedną z koncepcji pomiaru rentowności jest charakterystyka SVA, definiowana jako część zysku netto wykraczająca powyżej progowego poziomu zwrotu z kapitału ekonomicznego ROEC (*return on economic capital*)⁴.

ROEC jest ilorazem zysku banku bądź wyodrębnionej jednostki i przydzielonego kapitału ekonomicznego. Podstawą alokacji kapitału na poszczególne jednostki czy też obszary działalności powinny być szacunki w zakresie ryzyka, z jakim dana działalność jest utożsamiana. Ryzyko to można oszacować jako odchylenie standardowe z przepływów pieniężnych dla obszarów działalności, dla których dokonujemy alokacji kapitału.

Celem alokacji kapitału jest ocena rentowności produktów, segmentów klientów, wydziałów bądź też innych sfer zdefiniowanych przez bank.

Poziom progowy rentowności jest utożsamiany z aktualną stopą zwrotu z papierów wartościowych zerowego ryzyka, np. z krótkoterminowych obligacji skarbowych, powiększoną o premię za ryzyko.

Oczekiwana stopa zysku w przypadku obligacji skarbowych jest równa oprocentowaniu takich obligacji, gdyż zakładamy prawdopodobieństwo $p=1$ osiągnięcia określonej stopy zysku.

Premia za ponoszone ryzyko jest różnicą pomiędzy oczekiwaną stopą przychodu z portfela rynkowego i stopą przychodu z walorów zerowego ryzyka.

Uwzględniając obecny poziom stóp procentowych obligacji jednorocznych $\approx 21\%$ oraz premię za ryzyko⁵ w wysokości 7% otrzymujemy w uproszczeniu próg rentowności dla banków w wysokości $\approx 28\%$.

Wyznamy dochód progowy oraz SVA w przykładowych oddziałach banku M, dla których wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Analizując powyższe wyniki stwierdzamy, że wszystkie oddziały prowadzą działalność rentowną, mierzoną wskaźnikami ROA i ROE. Jednocześnie możemy stwierdzić, że oddziały B, D i E obniżają teoretyczną rentowność banku M.

Dążąc do maksymalizacji zysku zarząd banku M. gotowy jest zaakceptować wyniki wszystkich oddziałów, mimo że tylko pierwsze trzy wypracowują wartość dodaną.

Akceptując wszystkie wyniki bank M. osiągnął zwrot z kapitałów równy 30% , tj. powyżej założonego poziomu progowego. Wyniki zawarte w tab. 2. pokazują, że poniżej ROE = $37,9\%$ zmniejsza się

Tab. 1. Rentowność oddziałów banku M

Wyszczególnienie	Oddziały A	Oddziały B	Oddziały C	Oddziały D	Oddziały E
Aktywa ogółem	500	700	900	1000	1400
Kapitał ogółem	25	35	35	55	70
Zysk netto	10	12	14	14	16
Wartość progowa	28%	28%	28%	28%	28%
Dochód progowy	7	9,8	9,8	15,4	19,6
ROA	2,0%	1,7%	1,6%	1,4%	1,1%
ROE	40%	34,3%	40%	25,5%	22,9%
SVA	3	2,20	4,20	-1,40	-3,60

Źródło: Obliczenia własne. SVA = Zysk netto – Dochód progowy

Tab. 2. Zagregowane wyniki banku M

Wyszczególnienie	Oddział A	Oddział A Oddział B	Oddział A Oddział B Oddział C	Oddział A Oddział B Oddział C Oddział D	Oddział A Oddział B Oddział C Oddział D Oddział E
Aktywa ogółem	500	1200	2100	3100	4500
Kapitał ogółem	25	60	95	150	220
Zysk netto	10	22	36	50	66
Dochód progowy	7	16,8	26,6	42	61,6
ROA	2,0%	1,8%	1,7%	1,6%	1,5%
ROE	40,0%	36,7%	37,9%	33,3%	30,0%
SVA	3	5,20	9,40	8,00	4,40

Źródło: Obliczenia własne.

wartość dodana dla akcjonariuszy, ponieważ oddziały D, E, nie zapewniają zysków wystarczających do pokrycia wymaganego poziomu progowego.

Wyniki oddziałów D i E w kontekście powyższej analizy nie mogą być pozytywnie ocenione.

Dążąc do maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy, każdy obszar działalności banku powinien tworzyć wartość dodaną.

W analizie rentowności banku czy też wyodrębnionych w nim centrów zysku istotne jest badanie relacji przyczynowo-skutkowych, od których zależy efektywność prowadzonej działalności. Przykładem takich relacji są przedstawione w artykule schematy dekompozycji wskaźników ROA i ROE.

Znając wyniki przeprowadzonych analiz rozkładu, a także rezultat wartości dodanej SVA, możemy jednoznacznie stwierdzić, jakie działania usprawniające, przy zdefiniowanym poziomie ryzyka, można podjąć w celu zwiększenia rentowności prowadzonej działalności. Efektem takiego zachowania jest utrzymanie przewagi wśród konkurentów oraz wzrost atrakcyjności inwestycyjnej banku.

Bogusław Dziewięcki

PRZYPISY

- ¹⁾ W. GRABCZAN, *Rachunkowość menedżerska w zarządzaniu bankiem*. Warszawa 1996.
- ²⁾ Jedną z metod stosowaną do oceny ryzyka i stopy zysku pomocną w podejmowaniu alternatywnych decyzji inwestycyjnych w procesie zarządzania bankiem jest model CAPM – Capital Asset Pricing Model. Model ten jest wynikiem prac Williama Sharpe'a, Johna Lintnera i Jana Mossina. Model CAPM określa oczekiwaną stopę przychodu z danego waloru, przy ryzyku mierzonym współczynnikiem beta.

$$R_j = R_f + b(R_m - R_f)$$

gdzie

R_j – stopa oczekiwanego przychodu z waloru j

R_f – stopa przychodu z walorów pozbawionych ryzyka

b – współczynnik beta – współczynnik systematycznego ryzyka

R_m – stopa spodziewanego przychodu z portfela rynkowego

Patrz: K. JAJUGA, T. JAJUGA, *Jak inwestować w papiery wartościowe*. Warszawa 1994.

³⁾ Ustawa Prawo Bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 roku Dz.U. Nr 149.

- łączna wartość akcji, praw z akcji, jednostek uczestnictwa w funduszu powierniczym w stosunku do jednego podmiotu nie może przekroczyć 15% funduszy własnych banku

- suma udzielonych kredytów, pożyczek pieniężnych, nabytych obligacji i innych niż akcje papierów wartościowych, wierzytelności z tytułu gwarancji bankowych, poręczeń i akredytyw oraz innych wierzytelności banku w stosunku do jednego podmiotu lub podmiotów powiązanych kapitałowo i organizacyjnie, ponoszących wspólne ryzyko gospodarcze nie może przekroczyć 25% funduszy własnych banku

- wszystkie wierzytelności banku przewyższające 10% jego funduszy własnych nie mogą przewyższać 800% tych funduszy

- bank zobowiązany jest do utrzymania sumy funduszy własnych na poziomie 8% aktywów i zobowiązań pozabilansowych banku ważonych ryzykiem (minimalny współczynnik wypłacalności).

⁴⁾ D. UYEMURA, D.R. VAN DEVENTER, *Zarządzanie ryzykiem finansowym w bankach*. Warszawa 1997.

⁵⁾ S. HEFFERNAN w opracowaniu *Modern banking in theory and practice*. Published by J.W. Ltd England 1996, podaje, że wysokość premii za ryzyko, stosowanej przez banki w USA, wynosi 7%, natomiast w krajach OECD banki określają premię za ryzyko w przedziale 7–10%.

Autor jest pracownikiem Centrali Banku Zachodniego we Wrocławiu (Departament Budżetu).

OŚRODEK DORADZTWA I TRENINGU KIEROWNICZEGO

Oferuje seminaria, szkolenia, warsztaty i doradztwo w obszarach:

- controlling,
- marketing,
- finanse,
- zarządzanie jakością,
- zarządzanie środowiskowe (ISO 14001),
- zarządzanie personelem,
- psychologia zarządzania,
- logistyka,
- gry strategiczne,
- filmy szkoleniowe BHP i promocyjne.

Ośrodek Doradztwa i Treningu Kierowniczego
80-237 Gdańsk ul. Uphagena 27
tel: (0-58) 341-02-22, 346-12-29, fax: 341-13-85
e-mail: oditk@gdansk.cnt.pl